

A TERMINOLÓGIA JELENTÉSTANA

A kalotaszegi népi hímzés terminológiájának jelentéstani vizsgálata három lényeges kérdésre terjed ki: a jelentésmezőre, az alak és a jelentés viszonyára, valamint a poliszémia-osztályokra, amelyek lényegében a szakszóvá váláskor végbement jelentésváltozásokat tükrözik, azoknak az eredményei. Elemzésüket tehát a lexikológiai jelentésre szűkítjük le, amely nem más, mint „a jeleknek a többi jelekhez képest megadott jelentése“ (vö. Károly 1970a. 77). Ez vezet el a szinonimia és poliszémia kérdéseihez, amelyeknek kulcsfontosságuk van a lexikológiában, de különösen a szakszavak vizsgálatában.³⁹

A behatóbb elemzésre kiválasztott kérdések korántsem merítik ki tehát a szójelentés tan teljes problematikáját, de a vizsgált terminusok szempontjából kétségtelenül ezek a legfontosabbak. Ugyanakkor arra is törekedtünk, akárcsak az előző fejezetekben, hogy a nyelvi anyagra vonatkozó elemzés eredményeit a lehető legnagyobb mértékben hasznosítani lehessen a hímzések tárgyi vizsgálatában is. Ez az egyik legfontosabb célja a mezővizsgálatnak, a jelölő és a jelölt viszonyára vonatkozó elemzésnek vagy például a metaforikus mintanevek tartalmi csoportosításának.

MEZŐVIZSGÁLAT

A szakszavakra is teljes mértékben érvényes F. de Saussure-nek az a megállapítása, hogy egy szó jelentése, értéke függ a valóságvonatkozás szempontjából vele rokon szavak jelentésétől, értékétől. Saussure-nek ebből a tételéből, hogy a nyelvi jelek értéke relatív, és mindig a rendszer többi tagjától függ, kialakult a W. Porzig és a J. Trier nevéhez fűződő mezőelmélet⁴⁰, amely a strukturalista jelentésvizsgálat kezdetét jelenti (vö. Stati 1968. 12). A mai nyelvtudományban a mező fogalmát nagyon sokféleképpen értelmezik, de e felfogások bemutatására, értékelésére nincs módunk, és nem is járna túlságosan sok eredménnyel munkánk szempontjából. Nem tartjuk ugyanis szükségesnek, hogy egészen részletes, minden lexémára kiterjedő mezővizsgálatot végezzünk, mivel magát a kutatás tárgyát úgy határoltuk körül, hogy az a kalotaszegi népi hímzés teljes fogalmi rendszerét, illetőleg e fogalmak alkotta mezőket magába foglalja.

A terminológia kutatásában a mezővizsgálat legfőbb célját abban látjuk, hogy segítségével kimutassuk az elemi jelentésmezők magját, azokat a szavakat, amelyek fogalmi, jelentéstani és morfológiai tekintetben is a legfontosabbak, a legnagyobb értékkel bírók. Az elemi jelentésmezők elhatárolása a fogalmi rendszer alapján történik (mellérendelt, alárendelt, fölérendelt fogalmak, a szó fogalmi jegyei, érintkezési kapcsolatai stb.). Azt pedig, hogy melyik szó tekinthető az elemi jelentésmező mag-

³⁹ L. Coteanu 1960. 40—1.

⁴⁰ Trier 1931; Porzig 1934.

jának, melyiknek van a legnagyobb értéke, a következő tényezők figyelembe vételével állapítjuk meg: a jelentések száma, a szóból alkotott származékok száma, a szóval mint elő- és mint utótaggal alkotott összetételek száma, valamint azoknak a szószerkezeteknek a száma, amelyekben a szó alaptag, illetőleg determináns. Lényegében így összegezódik a szó szemantikai értéke, produktivitása (az, hogy mennyiben járul hozzá új terminusok létrejöttéhez) és aktivitása (vö. Nagy 1971. 347—9). Ugyanakkor azok az összetételek, amelyekben a szó utótag, és azok a szerkezetek, amelyekben alaptag, lényegében a szó jelölte fogalomnak alárendelt fogalmakat jelölnek (pl. *vászon*: *buziás vászon*, *cérnavászon*, *fodorvászon* stb.). Azok az összetételek pedig, amelyekben a szó előtag, és azok a szerkezetek, amelyekben determináns, mind olyan fogalmak jelölői, amelyek érintkezési kapcsolatban vannak a szó jelölte fogalommal (pl. *vászon*: *vászoning*, *vászonpendely*, *vászonsurc* stb.). A fogalmi rendszer és a lexikológiai rendszer szoros kapcsolatának ismeretében arra is mód nyílik, hogy a szónak az elemi jelentésmezőben elfoglalt helyéből, nyelvi értékéből a szó jelölte fogalom fontos vagy kevésbé fontos voltára következtessünk. Így a mezővizsgálat eredményeit, kellő elővigyázatossággal, tárgyi vonatkozásban a néprajz is hasznosíthatja.⁴¹

Már W. Porzig megállapította, hogy a jelentésmezők magját elsősorban igék alkotják. A népi hímzés legfontosabb igéit az említett érték-sorrendben az 1. táblázat tünteti föl.

Sorrend	Szavak	Jelentések száma	Származékok	Összetételek		Szerkezetek	
				Előtag	Utótag	Determ.	Alaptag
1.	varr	2	13	1	5	–	–
2.	ölt	1	4	–	14	–	1
3.	tölt	2	4	5	3	1	1
	vág-vagdal	1	7	–	4	–	–
4.	köt	4	5	–	5	–	–
5.	szeg	1	3	1	5	–	2
6.	ír	1	2	1	4	3	–

1. táblázat

A *varr* ige az egész jelentésmező magjának tekinthető, a többi pedig, a *vág-vagdal* és az *ír* kivételével, alárendelt fogalmak jelölője, és mindegyik egy-egy elemi jelentésmező magja. A *vág-vagdal* és a *tölt* egyazon cse-

⁴¹ A következőkben végzendő elemzések elméleti és módszertani tekintetben leginkább W. Porzig felfogásához állnak közel (Porzig 1934), de értékesítettük Károly Sándor mezővizsgálatainak a módszertani eredményeit is (Károly 1970a. 60—2, 229—30).

lekvés két mozzanata: előbb bizonyos szálakat kivágnak, a megmaradókat pedig átcsavarják, betöltik. A varrásnak mezővizsgálatunk tanúsága szerint három fő gyakorlati célja van: a lazább szálú felületek megerősítése, *töltése* (a hímzés itt a szövésről rokon), az összevarrás (*kötés*) és a szélek megerősítése (*szegés*). Az *ír* ige már a kalotaszegi szabadrajzú hímzések fontosságát és elterjedtségét jelzi.

Ehhez szorosan kapcsolódik az a jelentésmező, amely a hímzéstípusokra vonatkozó szavak jelentéseit foglalja magába (2. táblázat).

Sorrend	Szavak	Jelentések száma	Származékok	Összetételek		Szerkezetek	
				Előtag	Utótag	Determ.	Alaptag
1.	kötés	6	1	–	28	–	15
2.	darázs	2	4	1	9	1	2
	férc	1	2	–	8	–	1
	hányás	5	1	–	4	–	5
	szedés	3	1	1	2	5	4
	tűzés	1	2	–	9	1	–
3.	lyukas	1	–	2	–	4	–
	töltéses	1	–	–	4	–	–
	vagdálás(os)	2	5	–	1	7	1
4.	sujtás	3	3	2	4	3	–
5.	írásos	2	–	4	2	2	1
	zsinór	8	–	1	6	3	–
6.	kereszt szem	1	2	–	3	1	–

2. táblázat

A hímzéstípusok közül fontos, az öltözet és a házbeli holmi varrásában egyaránt jelentős szerepe van az összehurkolásnak, a kötésnek, amely az anyagszéleket is összetartja, de egyben díszít is. A 2. sorrendi helyen az átcsavarásos technikára vonatkozó szavak állnak: ezek részben rokon értelműek, részben pedig a ráncrögzítő hímzés különféle változatait jelölik. A 3. jelentésmezőt a vagdalásos hímzésekre vonatkozó szavak alkotják; ez a hímzéstípus, akárcsak a 4. helyen álló laposhímzés (*sujtás*), egész Kalotaszegen elterjedt. A vizsgált terület egy részére jellemző a szabadrajzú, írásos hímzés (ennek a jelentésmezőnek a magja az *írásos* és a *zsinór* szó), kisebb jelentősége van a *kereszt szem*es hímzésnek.

Külön jelentésmezőt alkotnak a különféle alapanyagokra vonatkozó szavak. Ezen belül az elemi jelentésmezők magjainak tekinthető szavak a 3. táblázatban jelzett érték-sorrendbe állíthatók.

Sor- rend	Szavak	Jelentések száma	Származékok	Összetételek		Szerkezetek	
				Előtag	Utótag	Determ.	Alaptag
1.	vászon	1	–	6	38	–	9
2.	gyolcs	2	1	9	4	1	1
3.	gyapot (vászon)	2	–	8	8	–	1
4.	selyem	1	–	13	–	1	–
5.	posztó	1	–	2	4	–	1
6.	szőr	1	–	7	2	–	–
7.	bőr	1	–	2	6	–	–

3. táblázat

Ezen a táblázaton is felmérhető a gyári készítésű alapanyagok (gyolcs, selyem, szőr) szerepének megnövekedése; a hagyományosak közül csak a vászonnak és a gyapotvászonnak van a szókincsben is tükröződő funkciója, a posztó és a bőr teljesen háttérbe szorult.

A hímzésnek az alapanyagon kívül két eszköze van: a hímzőszál és a tű. Ebben a mezőben így alakul az elemi jelentésmezők rangsora:

Sor- rend	Szavak	Jelentések száma	Szárma- zék	Összetételek		Szerkezetek	
				Előtag	Utótag	Determ.	Alaptag
1.	cérna	2	2	1	9	–	–
2.	fejtő	2	2	–	3	2	1
3.	hárász	1	1	3	1	1	–
4.	selyem	1	–	2	3	–	–

4. táblázat

Első helyen áll tehát az elsősorban vagdalásos hímzésekhez használt cérna, 2. a fejtő, amellyel az írásost varrják, a 3. helyre szorult a hagyományos hímzőszál, a hárász, és egyre nő a főként ruhahímzéseken használt selyem szerepe.

Néprajzi szempontból is fontos annak a vizsgálata, hogy az öltözet és a házbeli holmi milyen darabjait díszítik hímzéssel. Az elemi jelentésmezők magjának tekinthető szavak egymáshoz viszonyított értéke alapján az 5. táblázaton jelzett sorrend állapítható meg.

Sor- rend	Szavak	Jelentések száma	Származékok	Összetételek		Szerkezetek	
				Előtag	Utótag	Determ.	Alaptag
1.	ing	1	1	6	21	–	11
	gallér	4	1	1	3	–	1
	kézelő	1	–	–	1	–	2
	ujj	2	3	1	4	–	–
	váll	3	–	9	6	1	3
2.	kötény-kötő	3	–	3	27	–	4
	ruha	2	–	3	15	1	2
3.	lepedő	1	–	3	5	–	19
4.	kendő	3	–	–	11	–	4
	keszkenő	1	–	–	8	–	2
5.	abrosz	1	2	2	5	–	5
	terítő	1	–	–	8	–	1
6.	mellrevaló	3	–	–	3	1	11
7.	szoknya	2	–	2	9	1	2
8.	párna	2	–	4	7	–	–

5. táblázat

A táblázatról leolvasható, hogy leginkább hímzett darabok az ingek: az ingnek a látható, ugyanakkor a kopásnak is leginkább kitett részei, a gallér, a kézelő meg a váll; ezt követi a kötény. A házbeli holmik közül leggyakrabban a lepedőt varrják ki, aztán az abroszt. Kisebb jelentősége van a mellrevaló és a szoknya meg a párna hímzésének.

Legtanulságosabb talán a minták és a motívumok jelentésmezőinek körvonalazása, illetőleg a mintákat jelölő szavak értéke (6. táblázat). Az első helyen álló *forma*, *minta* szavakat azért emeltük ki, mert a többihez viszonyítva fölérendelt fogalmat fejeznek ki. A további 22 mintanév közül 13 növényi motívumot jelöl, az első öt között pedig csak a töltelékelemként igen gyakori *fog* nem ilyen jellegű. Ez a táblázat meggyőzően szemlélteti, milyen nagy szerepe van a díszítésben a *rózsának*, a *levélnek*, a *tulipánnak* és a *virágnak*. A régi geometrikus díszítőelemek mind háttérbe szorultak, csupán a *horgasnak*, a *csillagnak*, a *foglalónak* és az *asztallábnak* van még számottevő funkciója.

Az öltözet darabjait nemcsak kivarrják, hanem rátétekkel és egyéb díszekkel is ékesítik. Ilyen díszekre vonatkoznak a 7. táblázat szavai. Ebben a jelentésmezőben a fölérendelt fogalmat a *dísz* szó jelöli. A mellérendelt elemi jelentésmezők közül legfontosabb az, amelynek a *gyöngy* szó a magja (a *kabala* ennek alárendelt fogalmat jelöl), a legfontosabb dísz tehát a *gyöngy*, különösen a Nádas mentén. A rátétek közül kedvelt dísz a varrott vagy horgolt, illetőleg készen vásárolt *csipke* meg a *pántlika*. Bizonyos ruhadarabok nélkülözhetetlen dísze a *bojt*.

Sor- rend	Szavak	Jelentések száma	Származékok	Összetételek		Szerkezetek	
				Előtag	Utótag	Determ.	Alaptag
1.	forma	3	2	–	5	–	2
	minta	4	–	–	1	–	–
2.	rózsa	11	1	8	71	3	7
3.	fog	2	5	4	17	–	7
4.	bokor	3	1	6	21	–	2
5.	levél	6	1	1	20	2	2
6.	tulipán	9	1	–	13	4	–
7.	virág	1	2	12	6	–	–
8.	folyó	1	–	3	1	–	1
	horgas	8	1	11	6	–	–
9.	csillag	5	2	3	7	1	2
10.	ág	7	2	1	5	2	3
11.	mák	2	1	2	7	2	1
12.	púp	3	1	4	5	1	1
13.	bimbó-bincsó	6	2	2	5	–	–
14.	foglaló	2	1	3	4	1	1
15.	pók	3	2	2	6	–	–
16.	bokréta	4	2	–	3	–	4
17.	majoránna	3	1	–	4	2	1
18.	koszorú	2	2	1	–	3	3
19.	szív	1	3	–	5	2	–
20.	búb	3	1	1	4	–	–
21.	görgina	1	1	–	3	1	1
22.	asztalláb	4	1	–	–	3	–
23.	borsó	1	4	1	1	–	3

6. táblázat

Sor- rend	Szavak	Jelentések száma	Származékok	Összetételek		Szerkezetek	
				Előtag	Utótag	Determ.	Alaptag
1.	dísz	1	3	2	–	–	–
2.	gyöngy	1	2	4	20	6	2
	kabala	3	2	1	4	2	–
3.	csipke	9	4	11	8	1	6
4.	pántlika	5	–	3	7	1	4
5.	bojt	5	–	–	8	–	2

7. táblázat

Az utolsóként vizsgált jelentésmező a minősítő elemeket tartalmazza (8. táblázat).

Sor- rend	Szavak	Jelentések száma	Származékok	Összetételek		Szerkezetek	
				Előtag	Utótag	Determ.	Alaptag
1.	cifra	2	2	27	–	1	–
2.	szín	2	7	2	4	2	–
3.	fehér	1	8	5	1	3	–
4.	piros	1	1	5	5	1	–
5.	sárga	3	–	8	3	–	–
6.	paraszt	1	–	3	–	1	–
	sima	6	–	7	2	1	–
7.	fodor	3	2	4	–	–	2
8.	kék	1	2	–	3	2	–
9.	apró	2	–	6	–	–	–
10.	zöld	1	–	1	2	1	–
11.	fekete	1	–	2	–	–	–

8. táblázat

Első helyen áll tehát az általános jelentésű, bizonyos mértékben főlérendelt fogalmat jelölő *cifra* szó. Az egész mezőben pedig elkülönül a *színek* csoportja. Érdekes megfigyelnünk itt a legfontosabb színek nyelvi jelölőinek értéksorrendjét: legfontosabb szín a *fehér*, ezt követi a *piros*, a *sárga* (főként az öltözet színeként), a *kék*, a *zöld* és a *fekete*. Jelentős szerepet tölt még be a *paraszt* szó 'díszítetlen' jelentésben, a vele rokon értelmű *sima* szóval. A melléknévi jelentésű *fodor* is értékes eleme még ennek a jelentésmezőnek.

ALAK ÉS JELENTÉS VISZONYA

A jelölt—jelölő viszonyát illetően abból kell kiindulnunk, hogy a szaknyelvben ideális esetben tökéletes megfelelés van a kettő között. A matematikai műszavak alkotásával szemben már Bolyai Farkas alapvető követelménynek tartotta, hogy „amelyeket okvetlen szükséges megkülönböztetni, azoknak... külön név adassék“ (*Tentamen I. Toldalék* 1832). Hasonló értelemben nyilatkoznak a szakmai, a tudományos és a műszaki nyelv mai kutatói (Klár — Kovalovszky 1955.; Grétsy 1975.; Czúni 1973.).

A népi szakszókinces nem tudatos munka eredménye, hanem spontán módon alakult ki. Nyilvánvaló tehát, hogy a jelölt—jelölő egyértelmű megfelelése még kevésbé valósul meg benne, mint a műszókincesben, ezért a szinonímia és a poliszémia egyaránt okoz „szemantikai zajt“, egyaránt zavarja a kommunikációt.

Szinonímia. A szinonimitás jellegét és mértékét a jelöltből kiindulva kell megvizsgáljunk. Fontosnak tartjuk annak megállapítását, mekkora az eltérés a jelölésben ideálisnak tekintett egy fogalom — egy nyelvi jelölő megfeleléstől. Úgy véljük, a népi szakszókinces vizsgálatában a következőkben meg kell határozni az egy fogalomra jutó nyelvi jelölők átlagos számát, kiegészítve ezt az elemzést a többértelműség mértékének kimutatásával.

1. Számításaink szerint a fogalmak és a nyelvi jelölők megfelelése 1686—2790, azaz az ideális 1 helyett minden fogalomra átlag 1,65 nyelvi jelölő jut. Ezt a számot jelölésbeli deviációs mutatónak (vagy szinonimitási mutatónak) is tekinthetjük. Gyakorlatilag ez a hímzés terminológiájában azt jelzi, hogy minden harmadik lexéma szinonima, amelynek a jelölésben nincs különösebb értéke, csak növeli a „szemantikai zajt“, nehézséget jelenthet a beszélőnek a megfelelő terminus kiválasztásában, illetőleg a pontos szóhasználatban.

2. A népi szakszókinces használatát ez a jelölésbeli tarkaság mégsem érinti számottevően, mivel egyetlen falu nyelvhasználatában a minimumra csökken, és csak a vizsgált terület egészén ennyire feltűnő. Bár az egyes falvak vagy a terület alegységei közötti nyelvi kommunikáció sem hanyagolható ma már el, de nem is annyira intenzív, hogy jelentős mértékben elősegítené a népi terminológia egységesülését.

A terület egészén az ugyanarra a fogalomra vonatkozó jelölők inkább (földrajzi) heteronimáknak tekinthetők, mint valódi szinonimáknak. Ezt a terminológiai megkülönböztetést a strukturalista dialektoló-

giának az az alapelve tette szükségessé, amely azt vallja, hogy a nyelvjárások (sőt a kisebb nyelvjárási egységek is) önálló rendszert alkotnak (vö. Goosens 1969. 86)⁴². A heteronima fogalmát Weijnen vezette be, és azokat az azonos jelentésű szavakat sorolja ide, amelyek más-más nyelvjárásban (vagy nyelvjárási egységben) fordulnak elő.

3. Természetesen vetődik fel a kérdés, hogy mi okozza a terminusoknak ezt a gazdagságát, a szinonimitás kialakulását. A kalotaszegi népi hímzés terminológiájában az alábbi fontosabb tényezőkkel kell számolnunk:

(1) Legfontosabb éppen az egyes falvak, vidékek közti nyelvi kommunikáció hiánya, különösképpen szaknyelvi vonatkozásban. Ez azt eredményezi, hogy az egyes fogalmak megnevezése egymástól függetlenül, más-más szempontból történik, más-más terminussal.

(2) A fogalom kevésbé ismert volta, egy minta stilizáltsága bizonytalanná teszi az ismert szakszavak használatát, illetőleg esetlegessé, ötletszerűvé a megnevezést.

(3) Szemiotikailag a stilizálás, a többszörös másolás azt eredményezi, hogy az ábrázoló jellegű ikonikus jel szimbolikussá válik (vagy már eleve szimbolikus volt), a szimbólumok értelmezése pedig bizonytalan, falvanként, sőt egyénenként változó.

(4) A fogalom jelentéktelen volta: egy-egy kisebb díszítőelem (pl. *tyúkszem*, *bimbó* stb.) vagy rátétdísz (pl. *flutter*) nyelvi jelölő nélkül vándorol egyik faluból a másikba. Ezeknek a nyelvi jelölése teljesen ötletszerű, nem ritka a hallott elnevezések elferdítése, népetimológias vagy tréfás átalakítása sem.

(5) A tárgy bonyolult volta szintén oka lehet a jelölésbeli tarkaságnak, mivel változatossá teszi a megnevezés lehetséges szempontjait. Pl. az ágycselejt díszítő hímzett lepedő esetében figyelhettük meg, hogy az alapanyag, a készítési mód, a díszítés jellege, a felhasználás célja és módja mind tükröződik a nyelvi jelölésben is.

(6) Végül azokat a vizsgált fogalmi rendszeren és a nyelven kívüli tényezőket kell felsorolnunk, amelyek ugyanilyen irányban hatnak: a hímzésekkel való kereskedés, a köznyelviesedés, valamint az iparművészeti terminológia megismerése mind hozzájárul ahhoz, hogy újabb szinonimák, illetőleg heteronimák kerüljenek be a hímzés népi szakszókincsébe.

4. Ismeretes az általános nyelvészetnek az a tétele, miszerint a nyelv lehetőleg kiküszöböli a tiszta szinonimiát, homonimiát, poliszemiát. Ez a tétel a más-más nyelvjárási egységekben használt azonos jelentésű szavakra, a földrajzi heteronimákra nem vonatkozik. Két heteronima határán és a vizsgált terület bizonyos pontjain azonban tiszta szinonimitás is kialakul. Néhány ilyen esetben a szinonimitás nyelvi eredményeit vizsgálva hasonló eredményre jutottunk, mint említett összefoglaló munkájában J. Goosens.

⁴² U. Weinreich már 1954-ben figyelmeztet arra, hogy „strukturális elővigyázatosság szükséges a diaszisztémákban található szinonimákkal kapcsolatban. A jiddis nyelv diaszisztémájában a *baytn*, *shtékheven* és *toyslm* megközelítőleg mind azt jelenti, hogy 'cserélni', de ezek nem lehetnek szinonimák, hacsak nincs meg mind a három ugyanabban a nyelvi változatban“ (Weinreich 1954. 403).

(1) Gyakran megfigyelhető, hogy a szinonim párok tagjai jelentésükben elkülönülnek. A jelentéstan ezt a disztribúció vagy szinonima-differenciálódás törvényeként ismeri⁴³. Károly Sándor nyomán a következőképpen ábrázolható: 1., 2., 3. = egymás utáni állapotok; A, B stb. = alakok; a, a¹ = összefüggő jelentések; a, b = össze nem függő jelentések (kissé átalakítva Károly jelölését; vö. Károly 1970a. 235).

1. A(a) + B(a) Pl. 1. csillag + pukét
2. A(a) + B(b) 2. csillag + pukét 'keresztzemes csillagminta'

Ennek változata:

1. A(a) + B(a) Pl. 1. csokor + bojt
2. A(a) + B(a¹) 2. csokor 'gyöngyös bojt' + bojt

(2) A szinonimitás kialakulása gyakran a köznyelviesedéssel függ össze, ilyenkor aztán az azonos jelentésű szavak közül az egyik, rendszert a régebbi fokozatosan háttérbe szorít, kizárva a szaknyelvből. Ennek a folyamatnak a mai helyzetét jelzi a *kerekszem* és a *hunyadi sinyór* vagy a *fátyolkendő* és a *dulándlé* meg sok más szinonimapár egyenlőtlen szembenállása.

(3) Néha két heteronima határán teljesen egyenrangúan használatos a két szinonima. Pl. *nyolclábú* — *pók* (M, Nd).

(4) Szintén a köznyelviesedés, valamint az iparművészeti terminológia hatására a régebbi szinonimák mellé újak társulnak. Érvényesül tehát az attrakció vagy szinonimavonzás törvénye. Ez gyakran használt szavakkal történik meg; együtt jár a szavak poliszemantikussá válásával, illetőleg poliszémiájuk gazdagodásával.

1. A(a) + B(a) + C(a)
 2. A(a) + B(a) + C(a) + D(a) + E(a)
- Pl. 1. vagdalásos + vágásos + fehéres
2. vagdalásos + vágásos + fehéres + lyukatos + rostás

(5) Megfigyelhető az a törvényszerűség is, hogy ha egy poliszemantikusan terhelt szó mellé szinonima fejlődik kisebb megterheléssel, akkor ez utóbbinak a jelentése megmarad, de a terheltebb szó elveszti a szinonima szempontjából releváns jelentést.

1. A(a, a¹, a²)
2. A(a, a¹, a²) + B(a²)
3. A(a, a¹) + B(a²)

Pl. 1. mellrevaló 'ujjatlan, díszítetlen v. díszes, oldalt v. elől gombolós bőrmellény'
2. mellrevaló 'ua.' + tyeptár 'oldal gombolós bőrmellény'
3. mellrevaló 'ujjatlan, díszítetlen v. díszes, elől gombolós bőrmellény' + tyeptár 'oldal gombolós bőrmellény'

Antonímia. Az ellentétes értelmű szavak kérdése részben összefügg a többértelműséggel, a szaknyelvre jellemző szemantikai szembenállás

⁴³ L. Bréal 1924. 26; Ullmann 1964. 74; Károly 1970a. 235.

ugyanis nem a szó fő jelentéséből, hanem a mellékjelentésekből adódik, mindegyik mellékjelentésből más és más irányban. De nem ez az egyedüli forrása bizonyos minősítő szópárok ellentétes értelmének: sok esetben némely szavak megőrzött régies jelentése tükröződik az ellentétben.

Ennek a jelentéstani szócsoporthoz a nagyobb része köznyelvi szinten is megszokott, ismert antonima: *alsó*(ujj) — *felső*(ujj), *bolti*(vászon) — *házi*(vászon), *bő* — *szűk*, *férfi* — *női*, *széles* — *keskeny*, *vastag* — *vékony* stb. A továbbiakban néhány olyan antonimikus viszonyt mutatunk be, a teljesség igénye nélkül, amelyet jellemzőnek tartunk a népi hímzés szaknyelvére.

(1) *simakötéses* (ruha) — *bokros* (ruha)
bokor(kötés) — *cifra*(kötés)

A *bokor* szónak a díszítettség jelölésében mind negatív, mind pozitív irányban van antonimája: a *simakötéses* kevésbé díszest jelöl, a *cifrakötés* díszesebb, növényi ornamentikát.

(2) A *cifra* általában 'díszes'-t jelent, ezt tükrözik a következő szembenállások: *cifraborsóhím* — *parasztborsóhím*, *cifradarázs* — *kockásdarázs*, *cifrakötés* — *bokorkötés*, *cifralevél* — *simalevél*, *cifrarózsa* — *szimplarózsa*. A 'tarka' jelentésű *cifrával* áll szemben az *egyszínű*, ehhez hasonló a *cifradaróc* — *fehértaróc* ellentéte. Jelölheti az anyag különleges voltát, amiből a ruha készül: *cifrasurc* — *vászonurc*, a használat ünnepi jellegét: *cifralepedő* — *viselőlepedő*, ritkán pedig a díszítettséget és a használat ünnepi jellegét együtt: *ciframellrevaló* — *tyeptár*.

(3) A *dupla* a páros testrészek vonatkozásában megőrződött szemléletnek megfelelően ellentétes a *féllel*: *duplahurok* — *félhurok*, *duplazsinór* — *félzsinór*. Jelenthet 'kétszeres díszítéssel ellátott'-at is: *duplagörgina* — *szimplagörgina*.

(4) Az *egyenes* is kétféle szembenállást mutat: a 'görbé'-vel (*egyeneszsinór* — *horgaszsinór*) és a 'ferdé'-vel (*egyenesparáma* — *félenparáma*).

(5) A *fehér* szembenállásai is sokfélék: ismert természetesen a köznyelvben is megszokott *fehér* — *fekete*, ezenkívül a *fehér* — *színes* is. Lehet 'dísztelen' jelentésű is: *fehértaróc* — *cifradaróc*, de alkalmasszerűen bármely más színnévvel ellentétben állhat: *fehértvászon* — *sárgavászon*.

(6) A *hegyes* valamely díszítőelem formájára utal, és rendszerint a *kerek* ellentétes értelmű párja: *hegyescsillag* — *kerekcsillag*, *hegyesrózsa* — *kerekrózsa*. A kötény kötésének a minősítésében azonban a *töltött* antonimája: *hegyesbokor* — *töltöttbokor*.

(7) Ha méretet jelöl, a hímzés terminológiájában is a *hosszúnak* a *rövid* (*kurta*) az ellentéte. Néha azonban a formára utal: *hosszúbojt* — *kerekbojt*, *hosszúgó* gomb — *kerekgomb*, ebben az esetben, mint például inkább látható, az antonimikus viszony is megváltozik.

(8) A *kerek*nek tehát részint a *hosszú*, részint a *hegyes* az antonimája (l. a 7. és 8. pont alatti példákat). Egyetlen kapcsolatban változik meg ez a szembenállás, mivel a *hosszú* gyöngynek önálló metaforikus elnevezése van: *kerekgyöngy* — *szalmagyöngy* (*kabola*).

(9) Az alapanyagok méretének, jelölésében rendszerint a *szélessel* áll szemben a *keskeny*, a pártára vonatkoztatva a *magas* az antonimája.

(10) A terminusok egész sora alakult ki a *kis (kicsi)* — *nagy* szembenállás alapján (*kisfoglaló* — *nagyfoglaló*, *kicsicsipke* — *nagycsipke* stb.), bár a legtöbb esetben a díszítőelem jelzőjeként nem csupán a méretet jelölik ezek az előtagok, hanem a motívumnak formájában is eltérő variánsát. Ugyanilyen antonimikus értékű a mérai *pánkó* 'kisméretű rátét kötényen' — *lappancs* 'nagy méretű rátét kötényen'. A *nagy* nem csupán a *kis*nek antonimája, de több díszítőelemre, díszre vonatkoztatva az *aprónak* is: *nagygyöngy* — *aprógyöngy*, *nagyrózsás* — *aprórózsás*.

(11) A *paraszt* általában 'egyszerű'-t jelent, az egyszerűség megnyilvánulhat a díszítőelem formájában: *parasztborsóhím* — *cifraborsóhím*, a rátét hiányában valamely ruhadarabon: *parasztkötő* — *pántlikáskötő*, a hímzés hiányában: *paraszting* — *vállfősing*.

(12) Általános jelentése miatt kiterjedtek a *sima* antonimikus viszonyai is. Elsődlegesen valamely felület egyenletességét jelöli: *simavászson* — *fodorvászson*, *simagyöngy* — *csigagyöngy*, jelenthet 'egyszerű'-t is: *simabokor* — *szaggatott bokor*, *simakötéses ruha* — *bokros ruha*.

(13) Az előbbiekkal rokon jelentésű, emiatt szembenállásaiban a *paraszt*tal és a *simá*val analogikus viszonyokat mutat a *szimpla*. Az alapjelentés ebben az esetben is 'egyszerű': *szimpla* — *dupla*, *szimplarózsa* — *cifrarózsa*. Ehhez áll közel a 'kevésbé díszes': *szimplatöltés* — *ablakostöltés* és a 'rátét nélküli': *szimplakötény* — *pántlikáskötény*. Antonimája lehet a 'kétszeresen díszített' jelentésű *duplának* is: *szimplagörgina* — *duplagörgina*.

(14) Általánosan negatív minősítő jellege miatt a *tetves* részint szemben áll ezzel, hogy *szép*, részint pedig ezzel, hogy *tömött*. A *tömött*nek pedig természetesen a kevésbé pejoratív, a köznyelvben is megszokott *ritka* is antonimája.

(15) A töltésnek a hímzésben rendszerint az a szerepe, hogy az üres részeket vagy a szögletes formákat eltüntesse. Ez utóbbi magyarázza a *töltött* és a *hegyes* antonimikus kapcsolatát: *töltöttbokor* — *hegyesbokor*. Sajátos hímzéstechnikát is jelöl a *töltött*, az átcsavarásnak egy sajátos formáját, erre utal a *töltöttférc* — *virágosférc* szembenállás.

(16) A *varrott(as)* 'hímzéssel díszített' megszokott antonimája a *varratlan*. Mivel azonban a gyönggyel való díszítés is elterjedt, ezzel is kialakult a jelentésbeli ellentét: *varrottas* kötés — *gyöngykötés*, *varrások* hányás — *kabolás* hányás.

(17) Köznyelvi szinten is megszokott a *világos* — *sötét* ellentét. Emeltettük azonban, hogy az öltözet színe a korrallal is kapcsolatban van, ez magyarázza, hogy a *világos* az *öregess*szel áll antonimikus kapcsolatban, de nemcsak a kort jelölheti, hanem valamilyen kultikus eseményt is, amint ezt a *világos* — *gyászos* szembenállás is tükrözi.

(18) A kevésbé stilizált növényi motívumok újabban fölváltják egyes ruhadarabokon a hagyományos geometrikus formákat. Ez a változás a már említett *virágosférc* — *töltöttférc* antonimikus viszonyában is kifejeződik, és ehhez hasonlóan a Nadas mente egyes pontjain megfigyelt *virágosszedés* — *hunyadi* szedés kapcsolatában a *hunyadi* lényegében 'hagyományos, geometrikus' jelentésű.

(19) Az öltözet darabjai élesen elkülönülnek aszerint, hogy *viselő*k vagy *ünneplők*. Az *ünneplő* rendszerint díszített is: *viselő* lepedő — *cifra-*

lepedő. Jellemző azonban, hogy a Nádas mentén különösen túldíszített nagyünnepi kötények mellett kialakult a *viselő* — *ünneplő* ellentétpár közé helyezhető, mindkettővel ellentétes értelmű *húrboló* 'ünnepi, de kevésbé féltett' jelentésű minősítő elem is.

Poliszémia. A szinonímiával kapcsolatban kifejtett meggondolásból a vizsgált terminusok tiszta poliszémiájáról sem beszélhetünk. A többértelműség is többnyire inkább a terület egészén, különböző alegységek viszonyában érvényesül, és csak jóval ritkábban egy-egy alegységen vagy egyetlen falu nyelvén belül. Jogos tehát itt is a terminológiai megkülönböztetés, azaz a poliszémia helyett (vagy mellett) heteroszémiának nevezni ezt a jelenséget.

Számításaink szerint az átlagos jelentésszám, ami tulajdonképpen a jelentésbeli deviációs együttható, 1,23 (2790/2266). A rokonértelműséghez viszonyítva a többértelműség nem túlságosan nagymérvű a hímzés terminológiájában. Érdemes ezt az adatot a köznyelvi szókincs megfelelő mutatóival is összehasonlítani. Ez az összevetés is azt tanúsítja, hogy a népi foglalkozások terminológiája viszonylag egyértelmű, „szakszerű”. Papp Ferenc számításai szerint ugyanis az ÉrtSz.-ban a főnevek átlagos jelentésszámai 1,63, a mellékneveké 1,94, az igéké pedig 2,32. Az úgynevezett *oligoszém* (egy- vagy kétjelentésű) szavak is sokkal inkább dominálnak, mint a köznyelvi szókincsben: több mint 95 százalékát alkotják a vizsgált terminológiának, az ÉrtSz.-ban viszont a főnevek 86,72%-át, a melléknevek 76,60%-át, az igéknek pedig csak mintegy 70,32%-át (vö, Papp F. 1967).

POLISZÉMIA-OSZTÁLYOK

A poliszémia kérdését tágabb összefüggésben is meg kell vizsgálnunk. A népi terminológia jelentős része ugyanis más jelentésben a szaknyelven és a vizsgált nyelvjáráson kívül is használatos. A lexémának a szakmai és nem szakmai nyelvhasználatban, a vizsgált nyelvjárásban és a köznyelvben, illetőleg más nyelvjárásokban kialakult jelentéseit összehasonlítva fény derül részint a nyelvjárási szókincs egy részének poliszemantikus összefüggéseire, részint pedig azokra a jelentésváltozásokra, amelyeken némely lexémák szakszóvá válásuk közben átmentek. A poliszémia-osztályok bemutatásában Károly Sándor rendszerezésének alapelveit követjük, amely tekintettel van a szintetikus és az analitikus formákra egyaránt (Károly 1970a. 167—72, 237—44). Ez megkönnyíti a jelentésváltozás magyarázatát, mert a kiindulópont nagyon gyakran éppen az analitikus forma.

1. Szűküléses szinekdoché: *ruha* 'ruhadarab' → 'kötény'; *gép* 'mechanikai eszköz' → 'varrógép'; *futó* 'aki v. ami fut' → 'asztalfutó' stb. A jelentéstanok úgy tartják számon ezeket a jelentésváltozásokat, mint amelyek azzal állnak összefüggésben, hogy a szó bekerül egy szűkebb-társadalmi réteg, foglalkozási ág nyelvébe (ilyenkor — mint jeleztük — a szűkülés gyakran jelentéstapadás következménye). A népi foglalkozások esetében a használatban bekövetkező szűkülés kettős jellegű: terü-

leti és foglalkozási, emiatt a jelentésváltozásnak ez a formája jellemző a népi terminológiára.

2. Analitikus szűküléses szinekdoché: *rázottvászon* 'vegyesen, kender- és gyapotszálból szőtt vászon'; *fémcérna* 'fényes, fehér hímzócérna'; *ezüstgyöngy* 'fényes, fehér gyöngy' stb. Ezekből tapadással az előbbi kategória jön létre vagy metonímia. A főfogalom neve leszűkül, de az alfaj megkülönböztetése nem mindig történik a leglényegesebb tulajdonság megnevezésével. Akárcsak a köznyelv, a népi szaknyelv sem követi a fogalomalkotás és megnevezés tudományos útját, csak a kommunikáció logikájának tesz eleget, amely előírja a megkülönböztetést, de ennek módját már nem. Amint Károly is rámutat, a tudományosan szabatos elnevezés nagyon megnehezítené a közlést, kizárná az érzelmi mozzanatok és nagyon bonyolult körülírásokat hozna létre.

3. Metonímia: *ület* 'gatyauilet: a bőgatya szárjai közé betoldott négyszögű vászondarab' → 'gatyauilet anyagára varrt hímzés': → 'kis méretű terítő'; *mellrevaló* 'mellrevaló ruha' → 'külső felületén hímzéssel díszített, ujjatlan, rövid bőrmellény'; *nyak* 'testrész' → 'ruhadarabnak a nyaknál lévő része' → 'inggallér'; *köt* 'kötéssel összefog' → 'hímzéssel összehurkol, összevarr és ezáltal díszít' stb. Külön csoportot alkotnak a metonímiák körében az -s képzős mintanevek: ebben az esetben a minta elnevezése egyetlen díszítőelem alapján történik, amely része az elnevezett mintának (pl. *asztallábas*, *rózsás*, *tulipános* stb.); az -i képzős mintanevek is metonimikusak: a helyről nevezték el őket, ahol a mintát először varrták (*nyárszai*, *kalotaszegi*, *türeai* stb.). A leggyakoribb szókapcsolat, amelyből a mintanevek tapadással létrejöttek: a *minta* alaptagból és a melléknévi képzős determinánsból álló szerkezet, tehát a jelző felveszi a jelzett szó jelentését, bár — mint utaltunk rá — az -s képzőnek ma már mintanév-képző funkciót tulajdoníthatunk a népi hímzés szaknyelvében, és ez főlegessé teszi, hogy minden esetben tapadást föltelezzünk.

4. Kifejtés (analitikus): *jegykötő* 'a menyasszonynak jegyként adott kötény'. Ebben az esetben a megkülönböztetésként használt jegy lényeges, de tárgyi tekintetben nem megkülönböztető (külső jegyek alapján nem lehet különbséget tenni a jegyként ajándékozott kötény és a többi kötény között, megkülönböztető maga az ajándékozás aktusa).

5. Kifejtéses metonímia: *bagazia* 'ruhaanyag, a bagazia anyaga' → 'szoknyaféle' (ugyanígy: *muszuj*; vö. Dr. Kós 1964. 163—6); *kender* 'kenderfonal anyaga' → 'kenderfonal' stb.

6. Pars pro toto metonímia: *vég* 'a vászon vége' → 'a vászon teljes hosszúságában, ahogy a szövészékről leveszik (olyan vászon, amelynek az eredeti végét még nem vágta le)'.

7. Tágulások szinekdoché: *gazdag* 'sok hímzéssel díszített'. Ebben a típusban is egy szűkebb társadalmi csoporthoz kötött a jelentésváltozás.

8. Tágulások metafora: *bél* 'az emésztő csatorna része' → 'kereszt-szál (vászonban)'; *láb* 'testrész' → 'mintaelem része'; *derék* 'testrész' → 'ruhadarabnak a derekat fedő része'; *vicsori* 'vigyorgó (ember)' → 'ritka öltésű (hímzés), amelyen átüt az alapanyag színe'; *kacagás* 'kacagó termézetű (ember)' → 'mintanév' stb.

9. Metafora: a hímzés szaknyelvében is az egyik legelterjedtebb jelentésváltozás-típus. A következőkben a metaforák tartalmi típusait soroljuk föl:

(1) Növény → díszítőelem: *bokor*, *virág*, *boglár* 'Ranunculus', *butarózsza* 'Polianthes tuberosa', *búza* 'Triticum', *búzavirág* 'Centaurea cyanus', *dália* 'Dahlia', *eper* 'Fragaria', *fukszia* 'Fuchsia', *futórózsza* 'Rosa multiflora', *horgasrózsza* 'Narcissus poeticus', *kukorica* 'Zea mays', *majoránna* 'Majorana hortensis', *mák* 'Papaver somniferum', *margaréta* 'Chrysanthemum leucanthemum', *napraforgó* 'Helianthus annuus', *nefelejcs* 'Myosotis', *oltottrózsza* 'Rosa', *páfrány* 'Dryopteris filix-mas', *pipacs* 'Papaver rhoeas', *rózsza* 'Rosa', *tányérrózsza* 'Rosa', *tök* 'Cucurbita', *tulipán* 'Tulipa gesneriana'.

Növény termése → díszítőelem: *alma*, *bab*, *barackmag*, *borsó*, *cse-resznyemag*, *körte*, *makk*, *szilvamac*.

Növény része → díszítőelem: *ág*, *bimbó*, *bincsó*, *butykó*, *cserelével*, *levél*, *napraforgólevél*, *napraforgórózsza*, *petrezselyemlevél*, *picus*, *szőlő-gerezd*, *szőlőlével*, *vessző*.

Növényekből kötött dísz → mintanév: *bokréta*, *koszorú*, *pukét* 'cso-kor'.

Külön kell megemlítenünk azokat a terminusokat, amelyek mint növénynevek is metaforikusak, tehát kettős jelentésváltozás révén váltak díszítőelemek neveivé. A többütemű metaforizáció néhány jellegzetes példája:

(a) Állatnév → növénynév → hímzett dísz neve: *darázs* 'rovar' → 'Dahlia' → 'átszavarással hímzett dísz'.

(b) Állat testrésze → növénynév → díszítőelem neve: *kakasfarok* → 'Polygonatum' → 'vállfőminta'; *farkasfog* → 'Bidens' → 'vagdalásos mintaelem'; *libaláb* → 'Chenopodium' → 'keresztzemes szegélydísz'; *ökör-szem* → 'Buphtalmum salicifolium' → 'rózsza formájú minta szücs-hímzésen'; *szarkaláb* → 'Consolida' → 'mellrevaló mintája'; *tyúkszem* → 'Veronica' → 'kerek, írásos mintaelem'; *here* → 'Trifolium' → 'vagdalásos mintaelem'.

(c) Állati nyom → növénynév → díszítőelem neve: *macskanyom* → 'Antennaria dioica' → 'vagdalásos mintaelem'.

(d) Analitikus metaforaként alakult növénynév → díszítőelem neve: *bakháló* 'Juncus', *búza*; *császárszakáll* 'Viola wittrockiana', *csillagvirág* 'Scilla', *fenyőkörte* 'fenyőtohoz', *futóvirág*, *gyöngyvirág* 'Convallaria majalis', *kurvarózsza* 'Rosa', *szalmarózsza* 'Helichrysum bracteatum', *szegfű* 'Dianthus'.

A metaforikus szakszavak kialakulásában fontos szerepe van az alaki hasonlóságnak, és amennyiben jogosult a jelentésváltozás tekintetében produktivitásról beszélni (vö. Károly 1970a. 373), a díszítőelemek nevének kialakulásában ez a legproduktívabb, legszabályszerűbb változás.

(2) Állatnév → dísz, díszítőelem neve: *féreg*, *madár*; *kakas*, *kígyó*, *őz*, *páva*, *pillangó*, *pipirga* 'katicabogár', *pók*.

Állat testrésze → díszítőelem: *békaláb*, *berbécsszarva* 'kos szarva', *fecskefarok*, *halpénz*, *halszem*, *libafog*, *tyúkfül*, *tyúkláb*.

Állatra jellemző cselekvés → öltésmód: *bolhaugrás*.

(3) Személynév → mintanév; *rókáné*.

Testrészt \rightarrow díszítőelem: *csecs, fog, fül, köröm, láb, nyak, pup* 'koldök', *szem, szív*.

Szellemi tevékenységgel kapcsolatos elvont fogalom \rightarrow mintanév: *gondolat*.

Előre jellemző tulajdonság \rightarrow hímzés minősége: *tetves*.

Ez a két típus az elsónél kevésbé produktív, de — különösen az utóbbiban — nagyobb szerepe van a hangulati elemnek a jelentésváltozásban.

(4) Tárgy \rightarrow díszítőelem: *ablak, címer, csengő, cserép, csónak, fűrű, hajó, hintókerék, kaliba, kard, kereszt, kocsikerék, korona, lajtorja, lánc, lapocka, mézespogácsa, olló, pálca, patkó, pecsétnyomó, pénz, picula, pipa, pogácsa, pohár, rosta, rostély, sarkantyú, seprű, sörcégér, süveg, szarufa, szénvonó, tábla, torony*. A tárgynevek között is vannak olyanok, amelyek már maguk is metaforikus jellegűek:

(a) Állatnév \rightarrow tárgynév \rightarrow dísz neve: *kabola* 'kanca' \rightarrow 'ekekabala' \rightarrow 'négyyszögű rátét kötényen'.

(b) Analitikus metaforaként alakult tárgynév \rightarrow díszítőelem neve: *asztalláb, fűrészfog, láncszem, villaág*.

(5) Mértani elem, alak \rightarrow díszítőelem: *ákombákom, búb, foglaló, kanyar* 'csigavonal', *karika* 'kör', *kocka* 'négyzet', *ovál, petty, pont*.

(6) Égitest \rightarrow díszítőelem: *csillag*.

A metaforák tartalmi típusainak mennyiségi vizsgálata azt mutatja, hogy a kalotaszegi népi hímzésben is legfontosabbak a növényi díszek (ezt még akkor is elmondhatjuk, ha bizonyos fenntartásaink lehetnek arra nézve, hogy a név jellege minden esetben pontosan tükrözi-e a motívum vagy a minta jellegét), ezek alkotják ugyanis a mintanevek 39 százalékát. Második helyen a tárgyról elnevezett minták állnak 33%-os aránnyal: ezek többsége régi, geometrikus díszeket jelöl. Jelentős még az állatnevekből alakult mintanevek szerepe (14%). Az emberrel kapcsolatos elnevezések száma kisebb, de talán hozzájuk fűződik a legtöbb érzelmi vonatkozás.

10. Analitikus metafora:

(a) *csónakforma, körteforma, csigagyöngy, kabolagyöngy, kásagyöngy, szalmagyöngy; kávészín, korallszín, meggyzín; citromsárga, tűzpiros; vendégcsokor; bimbóöltés, láncöltés; kukoricacsipke; csillagpillangó, csillagrózsa, nyalkabimbó* stb. Ebben az esetben elmaradhat az összetétel utótagja, és akkor az előbbi típust kapjuk.

(b) *csipafog, kalapácsfog; csipkeláb; gombház; vállfő; kereszt szem; seggbosszantó, legényfogó* 'gyöngyös bojt' stb. Ebben az esetben a metafora frazeológiailag kötött, mert az összetétel fő tagja már átment jelentésváltozáson, az már maga is metaforikus. Az összetételi előtagnak viszont szerepe lehet az egész kifejezés emocionális (tréfás, szemléletes) jellege szempontjából (vö. Károly 1970a. 242). Az előtag — mint Károly írja — lehetővé teszi a merészebb jelentésváltozásokat, a merészebb kapcsolatokat.

11. Analitikus species pro specie metafora: *bükötő* 'főkötő'. A problémák ugyanolyanok, mint az előbbi típusban, de az emocionális jelleg még szembetűnőbb: a *főkötő* utótagjának főnévi jelentése a *bükötő*ben visszakapja eredeti igenévi jelentését, a tartalmilag elvont metaforikus előtag pedig éppen merészségével vált ki érzelmi hatást.